

Ulusal Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 51 Volume: 10 Issue: 51
Ağustos 2017 August 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1786>

ÇEVRECİLİK ANALİZ TABLOSU VE KARADENİZ BÖLGESİ'NDE HES KARŞITI YEREL HAREKET* ENVIRONMENTAL ANALYSIS TOOL AND GRASSROOTS MOVEMENT AGAINST HES CONSTRUCTIONS IN BLACK SEA REGION

Çağrı ERYILMAZ**

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Küçük Ölçekli Hidroelektrik Santral (HES) karşıtı yerel hareketi analiz etmektir. Bu amaçla bir Çevrecilik Analiz Tablosu geliştirilmiş ve Karadeniz Bölgesi’ndeki örneklerle uygulanmıştır.

Ekolojik kriz konusunda Murray Bookchin’in geliştirdiği Toplumsal Ekoloji yaklaşımı liberal çevrecilik, derin ekoloji ve Marksizm eleştirisinin yanında ve yeni toplumsal hareketlerin ötesinde radikal bir toplumsal değişimi ortaya koymaktadır. Çevrecilik Analiz Tablosu, George Pepper’ın çevrecilik sınıflandırmasının toplumsal ekoloji çerçevesinde düzenlenmesiyle geliştirilmiştir. Tablo, tüm çevreci etkinlikleri altı farklı yaklaşıma (geleneksel-muhafazakar, liberal-piyasa, liberal-refah, demokratik-sosyalist, devrimci-sosyalist ve toplumsal ekoloji) göre analiz eden ve ideal tip özelliğindeki analitik bir araçtır.

Tablonun uygulandığı alan araştırması, HES karşıtı yerel hareketin gerçekleştiği Karadeniz Bölgesinde üç farklı bölgeyi (Düzce-Sakarya, Artvin-Rize-Trabzon, Artvin) ve üç farklı örgütsel yapıyı (dernek, birlik ve platform) kapsamaktadır. Toplam yirmi yedi yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Bulgular değerlendirildiğinde, yerelde devletin gerekli düzenlemeleri yapması ve sıkı kontrol uygulaması beklentisi liberal refah çevreciliğine uymaktadır. Kentli, merkezi, profesyonel ve finansa bağımlı çevrecilik karşıtlığı, toplumsal ekolojinin liberal piyasa çevreciliği eleştirisine uygun düşmektedir. Karar alma süreçlerine katılım talebi, aşağıdan yukarıya örgütlenen yerel platformların kurularak bölgesel ölçekte örgütlenmesi ve “yaşam alanı” söylemi toplumsal ekolojinin özelliklerini göstermektedir. Sonuçta, HES tehdidinin yerelde karar alma süreçlerine katılım talebini yükselttiği gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: HES, Çevrecilik, Toplumsal Ekoloji, Yerel Hareket, Yurttaşlık.

Abstract

This study aims to analyze Small Scale Hydropower Plant (HES) opposition movement in Turkey. Hence, Environmental Analysis Tool is developed and implemented in Black Sea Region.

In terms of ecological crisis, Murray Bookchin’s social ecology develops a strong criticism against liberal environmentalism, deep ecology, Marxism and provides an alternative radical social change beyond social movements approach. Environmental Analysis Tool is an ideal type, including six different approach to environmentalism traditional-conservative, market-liberal, welfare-liberal, democratic-socialist, revolutionary-socialist and social ecology, that analyses all environmental actions.

The tool is implemented by qualitative field study with 27 participants of three types of organization at three unique areas in Blacksea Region (Düzce-Sakarya, Artvin-Rize-Trabzon, Artvin). Findings shows that HES opposition has the desire of strict state controls and planning as significant aspects of welfare-liberal environmentalism. On the other hand, the common critique of central, urban, professional and fund dependent environmentalism of national ENGOS fits market-liberal environmentalism critique of social ecology. The increasing demand to join decision-making mechanism, the bottom-to-top regional organization of local units and “living space” discourse show the aspects of social ecology. In fact, HES threat ignites participation demands of local people to decision-making mechanisms in Turkey.

Keywords: HES, Environmentalism, Social Ecology, Grassroots, Citizenship

GİRİŞ

2000’lerin başından itibaren Türkiye’de enerji güvenliği politikası gereği petrol ile doğalgaz ithalatını azaltmak ve mevcut ülke içi doğal kaynakları enerji üretiminde kullanmak için rüzgâr, güneş, kömür, su ve nükleer enerji santralleri gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, Küçük Ölçekli Hidroelektrik santraller (HES) 2007 itibarıyla Türkiye’nin gündemine girmiştir ve ülke çapında mümkün olan tüm alanlardaki dereler üzerinde yaklaşık iki bin HES inşaatı planlanmıştır.

Bu sürece karşı, 2008’le birlikte Türkiye’de yaygın çevreciliği sarsan ve kırsalda gelişen bir taban hareketi gündeme girmiştir. Bergama’daki altın madeni karşıtı yerel hareket deneyiminden (Kadirbeyoğlu, 2010) yıllar sonra ve ülke çapında, birçok alanda HES tehdidine karşı yerel halka dayalı bir taban hareketi ortaya çıkmıştır. Yerel halkın çoğu, hayatlarında ilk kez çevre kaynaklı bir protesto hareketine katılmıştır (Hamsici, 2010). Bu etkinlikler geleneksel, merkezi, şehirli, profesyonel ve ılımlı çevreciliğe karşıt olarak yeni, tabana yayılan, yerel, gönüllü ve talepkâr bir nitelik ortaya koymuştur. Kırsalda yerel halk gönüllü,

* Bu makale 2012 yılında tamamlanmış “Social Ecology Challenges Environmental Participation: HES Opposition Cases in Turkey” başlıklı doktora çalışmasına dayanmaktadır. 02-05 Ekim 2013 tarihleri arasında Muğla’da gerçekleştirilen VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi’nde sunulan bildirinin düzenlenmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

hijerarşik olmayan-yatay ve geçici örgütlenmeler üzerinden HES'lere karşı harekete geçmiştir. Yerel hareket içinde benzerliklere rağmen çevre anlayışı, örgütlenme, eylemler, amaçlar ve araçlar anlamında önemli farklar bulunmaktadır. Bazı gruplar çözümü yasal düzenlemeler ve etkin uygulanması olarak görürken bazıları da yerel halkın karar alma süreçlerine katılımını talep etmektedir. Bazı eylemciler yerelde mevcut çevre derneklerini kullanırken bazıları yerelde özgün ve geçici platformlar oluşturmaktadır. Bu çerçevede, HES karşıtlığı Türkiye'nin çevreci hareketi tarihinde yeni ve özgün katkılar sunmaktadır.

HES karşıtı harekete dair Şendeniz (2012), Tıkansak (2012), Aksoy (2013), Arı (2013), Dönmez (2013), Adaman ve arkadaşları (2015) başta olmak üzere çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Geleneksel şehirli ve kurumsal çevrecilik ile bu yeni yerel hareket arasındaki farklılıkları analiz etmek için toplumsal hareket yaklaşımları kullanılabilir. Özellikle Kaynak Seferberliği, Politik Süreçler ve özellikle Yeni Toplumsal Hareketler yaklaşımları kapsamında (Staggenborg, 2012: 18-26) HES karşıtı hareket incelenebilir. Bu çerçevede hareketin üye profili, eylem repertuarı ve siyasal yapılarla ilişkisi ortaya konabilir. Ancak, çevre/doğa ve çevrecilik/doğacılık ikilikleri üzerinden radikal bir toplumsal dönüşüm potansiyeli için gerekli ve yeterli perspektifi sadece toplumsal ekoloji sunmaktadır. Toplumsal ekolojinin ortaya koyduğu liberal çevreciliğin eleştirisi, ekolojik toplum önerisi ve çevrecilik/doğacılık ayrımı HES karşıtı hareketin potansiyelini ortaya çıkarabilir. Dahası, toplumsal hareketler literatürünün ötesinde yerel çevreci hareket ideoloji, ekonomi, politika, etkinlikler ve örgütlenme özelliklerini tahakküm bakış açısından incelenebilir.

Bu çalışmanın amacı HES karşıtı yerel hareketi analiz etmektir. Çalışmanın devamında öncelikle, mevcut sınıflandırmaların toplumsal ekoloji perspektifine göre geliştirilmesiyle oluşan Çevrecilik Analiz Tablosu açıklanmaktadır. Metodoloji bölümünde, çalışmanın hazırlık süreci ve yirmi yedi yarı-yapılandırılmış görüşmeden oluşan alan çalışması anlatılmaktadır. Bulgular bölümünde alan çalışmasının sonuçları sunulduktan sonra son bölümde çalışmanın bir değerlendirilmesi yapılmaktadır.

1. Toplumsal Ekoloji

Murray Bookchin (1921-2006) tarafından geliştirilen toplumsal ekoloji eleştirel okulun doğanın tahakkümü anlayışını geliştirerek çevre sorunlarının kökeninde doğaya ve insana tahakkümü görmektedir. Morris'e (2012: 172) göre Bookchin "ekoloji, toplumsal anarşizm, Hegelci Marksizm ve radikal hümanizmanın orijinal ve tutarlı bir sentezi"ni ortaya koymaktadır. Etkilendiği görüşler arasında, Kropotkin'in organik evrim, karşılıklı yardımlaşma ve toplumsal anarşizm anlayışı, Aristo ve Hegel'in organik ve diyaletik yaklaşımı, Marksizmin Marcuse, Adorno ve Horkheimer yorumu (pozitivizm ve mistisizm eleştirisi), eleştirel kuramın tahakküm kavramı ve Marksizm'e yönelik ekonomik belirlenimcilik ve indirgemecilik eleştirileri, René Dubos ve Lewis Mumford'un ekolojik hümanizması ve Hans Jonas'ın fenomenolojik biyolojisi öne çıkmaktadır (Morris, 2012: 172; Heywood, 2007; Bookchin, 1996a). Adorno'yu modernliğin sorunları karşısında karamsar bulmasına rağmen eleştirel okulun tahakküm eleştirisi, Bookchin'in görüşlerinin merkezinde yer almaktadır. Toplumsal ekoloji Marksizm gibi doğanın kapitalist tahakkümüne karşıdır, ancak Bookchin sınıf tahakkümünün ötesinde toplumdaki tüm tahakküm biçimlerini sorumlu tutmaktadır (Hay, 2002: 289).

Toplumsal ekolojinin doğa tanımı organik evrim anlayışına dayanmaktadır; buna göre evrim sürecinde doğada özgürlük, çeşitlilik, öznel ve öz farkındalık artmaktadır (Bookchin, 1991: 30-31; 1996b: 48-49). Bu çerçevede insanlık birinci doğa (insan-dışı doğa) içinden ikinci doğaya (insan toplumu) doğru evrilmiştir.¹ Toplumsal ekolojiye göre ekolojik krizin nedeni doğaya tahakküm edilmesidir, bunun nedeni de toplumdaki her türlü tahakküm ilişkisinin varlığıdır. İnsanın doğaya tahakküm etmesi nedeniyle yıkıcı olan bu insan-doğa ilişkisi tahakkümsüz bir toplumsal örgütlenme çerçevesinde uyumlu olabilir. Ekoloji düşüncesi içinde "insanın doğaya zararlı" olduğu iddiasını insansevmezlik olarak değerlendiren Bookchin, insan-doğa ilişkisinin niteliğinin biyolojiden öte toplumsal nitelikli olduğunu iddia etmektedir. Bu çerçevede, antropolojik çalışmalara dayanarak insan-doğa ilişkisinin toplumsal örgütlenmeye göre yıkıcı veya yapıcı olabileceğini iddia etmektedir (Bookchin, 1991). Diğer yandan bu antropolojik kanıtların organik toplumun doğayla uyumlu yaşamını açıklamak için yeterli olacağı kesin değildir (Light, 1998).

Toplumsal ekoloji geleneksel çevreciliği liberal olarak nitelendirmektedir ve mevcut kapitalist sistemin doğaya tahakkümü meşrulaştırdığını ve güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Liberal çevreciliğin lobcilik, projecilik ve medya kampanyaları gibi etkinliklerinin yerine toplumsal ekoloji ekolojik toplumu hedefleyen radikal bir dönüşüm önermektedir. Bu çerçevede imkân, kaynak, mobilizasyon ve ideoloji gibi konulara odaklanmış toplumsal hareketler yaklaşımına (McAdam ve arkadaşları, 1996) karşıt olarak

¹ Bu noktada toplumsal ekolojiye insanı doğadan ayrı ve üstün tuttuğuna dair Derin Ekolojinin ısrarlı eleştirileri önemlidir. Bookchin insan toplumunu üstün görmediğini vurgulamasına rağmen insan türünün diğer türleri gibi görülmesini vurgulayan Derin Ekolojinin insanmerkezcilik eleştirisine maruz kalmaktadır (Bookchin, 1990).

toplumsal ekolojinin çözüm önerisi yerel ölçekte ve doğrudan demokrasiye dayanan bütüncül bir yaklaşımını içermektedir.

“Özgürlüğün Ekolojisi”nin (kitabımın), farklı grupların hepsinde yirmi yıl önce hakim olan oldukça dar, pragmatik, genellikle toplumsal açıdan tarafsız çevreciliğe ilişkin kaygılarımı yansıttığını ne kadar vurgulasam azdır. Bu tür çevrecilik bugün de hâkimiyeti elinden bulundurmaktadır. Bu gruplar, hava ve su kirliliği, zehirli atıklar, gıdaların kimyevileşmesi ve benzeri gibi belirli konular üzerinde yoğunlaşmaya devam ediyorlar; bu çabaların kesinlikle desteklenmesi gerektiğini içtenlikle kabul ediyorum. Ancak, çevrecilerin karşılaştıkları sorunların nedenlerine ve bu sorunların uzun vadeli çözümlerine ilişkin görüşleri bana üzücü bir yetersizliğe sahip gibi geliyordu, hala da öyle geliyor. Çevrecilerin paylaştıkları ortak bir görüş varsa, o da ekolojik bozuklukları çözmeye açısından araçsal, neredeyse mühendisçe bir yaklaşımı benimsemeleriydi. Tüm veçheleriyle, insan sağlığına ve refahına verilen zararı asgariye indiren reformlar yoluyla doğal dünyayı, var olan toplumun ihtiyaçlarına ve onun sömürücü, kapitalist buyruklarına uyarlamak istiyorlardı. Radikal toplumsal değişikliğe ve doğal dünyaya karşı yeni bir duyarlılık geliştirmeye yönelik bir proje formüle etmeye ilişkin çok fazla gereksinim duyulan hedefler onların pratik kaygılarının yörüngesinin dışına düşme eğilimindeydi. Onların toplumsal görüşlerini radikal politikadan çok lobi çalışmaları temsil eder gibi görünüyordu.” (Bookchin, 1991: 23).

Ekosistem ölçeğinde kurulan mahalle meclisleri aracılığıyla doğrudan demokrasiye dayanan toplumsal ekolojinin önerisinin temelinde Antik Atina (Bookchin, 1999: 94-127), ABD'nin kuruluş sürecinden günümüze kadar gelen kasaba meclisi geleneğiyle New England bölgesi ve Ortaçağ'da Avrupa şehir devletlerinin doğrudan demokrasi örnekleri vardır. Mahalle ölçeğinde yüz yüze ilişkilere dayanan doğrudan demokrasi çerçevesinde, günümüz toplumunun pasif bireyleri zaman içinde bir ekotopluluğu oluşturan ve mahallenin yönetimine katılan mahalletaşları² olurlar. Doğrudan ve aracısız politikaya dâhil olmak, ekotopluluğa dair her konuda karar verme mekanizmalarına yani mahalle meclislerine katılmaktır. Hiçbir siyasi partiye, lidere, örgüte ve ideolojiye bağlı olmayan, barışçıl ve sadece mahallede yurttaşların katılımına açık olan mahalle meclisleri, özgür ve eşitlikçi bir toplum için Bookchin'e göre temel kurumdur. Ekonomik yapı da politikanın yerelleşme sürecini takip etmektedir (Biehl, 1998). Lefebvre, 20. yüzyılda Marksist anlayışı mekânın kapitalist üretimine taşımıştır (2014: 61-63). Ancak, Lefebvre'in diyalektik özgür mekânı ve öznelere on milyonluk metropollerde etkisiz kalmaktadır. Harvey'in Lefebvre'in Kent Hakkı anlayışını geliştirerek önerdiği kentli ve işçi hareketlerinin ortaklığı ve çok merkezli hiyerarşik örgütlenme (Harvey, 2013: 136-139) toplumsal ekolojinin ortaya koyduğu perspektifte yetersiz kalmaktadır.

Toplumsal ekolojinin yerel ölçekteki doğrudan demokrasi önerisi, Barber (1995) ve Mouffe'nin (1992: 235) radikal demokrasi önerilerinden ileri bir noktadadır. Özellikle Post-Marksizm'in farklı kimlik gruplarının çatışabileceği demokratik yönetim talebi mevcut kapitalist yapı içinde liberal niteliktedir ve ekolojik bir çözüme yönelik radikal bir toplumsal dönüşüm için yeterli değildir. Yeni Toplumsal Hareketlerin kimlik ve değer yönelimli üyeleri ulus-devletin ya da küresel toplumun üyeleri olarak ve iktidarı talep etmeden söylem oluşturmayı hedeflerler. Ancak toplumsal ekolojinin tüm yetişkin mahalletaşları, radikal toplumsal dönüşümü doğrudan demokrasi çerçevesinde kimlik kaygısı olmadan gerçekleştirirler. Bu zeminde, toplumsal ekoloji özgürlükçü bir topluma doğru yerelleşme ve demokratikleşme yolu ile yavaş ancak radikal bir dönüşüm önermektedir (Biehl, 1998: 55-59). Toplumsal ekoloji toplumun radikal dönüşümünü talep etmesiyle Yeni Toplumsal Hareketler'in ve Postmarksizmin karşısında ve Marksizme yakın durmaktadır. Ancak toplumsal dönüşümün öznesi proletarya değil mahalletaşlar olmalıdır. Toplumsal ekolojinin radikal dönüşüm önerisi ütöpik görünmektedir, ancak Bookchin kendi önerisini mutlak ve değişmez görmemektedir, geliştirilmeye açık olduğunu belirtmiştir (Bookchin, 1994: 94).

2. Çevrecilik Analiz Tablosu

Modern dönemde çevrecilik, endüstriyel Batı ülkelerini tehdit eden toprak, hava ve su kirliliği sorunları nedeniyle 1950'lerden itibaren gündeme gelmiştir. Hay (2002: 35-36) farklı yaklaşımları olan çevreciliği hayvan hakları, çevre etiği, derin ekoloji ve güç kuramlarına göre tanımlamaktadır. O'Riordan (1989, akt. Pepper, 1995: 34) çevreci kurumları çevremerkezci ve teknomerkezci olarak sınıflandırmaktadır. Çevremerkezcilik, yeşil destekçiler ile radikal filozofların desteklediği Gaianizm ve radikal sosyalistlerin, gençlerin, radikal-liberal politikacılar ile entelektüellerin desteklediği Komünalizm olarak ikiye ayrılır. Teknomerkezcilik ise çevreci bilim insanları, iş ile finans dünyası, kariyer odaklı gençlik ve liberal, sosyalist ile sağcı politikacılardan destek görmektedir. O'Riordan teknomerkezci-çevremerkezci ayrımını politik ideolojiler, düşünürler ve filozoflara göre temellendirmektedir (1989, akt. Pepper 1995: 35). Buna göre tüm

² Bookchin "citizen" kavramını mahalle ölçeğindeki topluluğun etkin bireyleri anlamında kullanmaktadır. Bu çerçevede çalışmada "mahalletaş" olarak çevrilmiştir.

çevreci ekonomi politik ideolojiler temelde üç kurama ayrılır; Özel Seçim Kuramı, Üretim Maliyeti Kuramı ve Soyut Emek Kuramı. Bu çalışmada temel alınan toplumsal ekoloji yaklaşımı ise O’Riordan’ın sınıflandırılmasında yer almamaktadır.

Pepper, O’Riordan’ın temel düşünürleri ve ideolojileri gösterdiği şemasını geliştirip farklı ekonomik politik ideolojilerin çevreci anlayışlarını gösteren beşli bir sınıflandırmaya dönüştürmüştür: *geleneksel-muhafazakâr, liberal-piyasa, liberal-refah, demokratik-sosyalist ve devrimci-sosyalist*. *Liberal* ve *demokratik-sosyalistler* reformlarla değişimi önerirken, diğerleri radikal bir dönüşümü öne çıkarırlar. Hay’in (2002: 174-194) vurguladığı üzere *geleneksel-muhafazakâr* düşünce çevrecilikte nüfus sorununu öne çıkarır. Sanayileşme ile büyümenin sınırlandırılması gerektiğini ve en iyi doğa koruma yolunun özel mülkiyetin güçlendirilip yaygınlaştırılması ile mümkün olabileceğini iddia eder. Endüstrileşme karşıtıdır, insanlık kendini doğadaki hiyerarşik düzene göre konumlamalı ve toplumda da benzer hiyerarşi korunmalıdır. *Liberal-piyasa* çevreciliğine göre yeşil piyasaların oluşumu, bilim ve teknoloji mevcut kaynak darlığı ile kirlilik sorunlarını çözecektir. Nüfus artışı sorun değildir, zira kapitalizmin büyümesi ve devamı için gereklidir. Diğer yandan nüfus, tüketici baskısı ve çevre dostu ürünlerin üretimi ile tüketimini de destekleyebilir. Pepper (1995: 47) genel olarak çevrecileri ve ekolojistleri *liberal-refah, demokratik-sosyalist ve devrimci-sosyalist* gruplar içinde değerlendirmektedir. *Liberal-refah* çevreciliğine göre piyasa ekonomisi ve özel mülkiyet devlet tarafından kontrol edilmeli ve düzenlenmelidir. Kanunlar, merkezi planlama ve vergilendirme çevrenin korunması için gereklidir. Aydınlanmış bireyler toplumun ortak iyiliği için doğru yolu seçerler. Tüketici baskısının yanı sıra, parlamento temelinde çoğulcu demokrasi ve çeşitli baskı grupları önemlidir. *Demokratik-sosyalistler* piyasa ekonomisine karşı olan yerleşmiş sosyalizmin devlet eliyle kurulmasını ve yerel yönetimlerde halkın katılımını önermektedirler. Karma ekonomi, parlamento yönetimi ve sıkı devlet kontrolleri önemlidir. Üretim kâr için değil ihtiyaçların karşılanması içindir. *Devrimci-sosyalistlere* göre çevre sorunlarının nedeni kapitalizmdir, değişim içinse devrimci bir süreç gerekir. Devletin yerini alacak topluluk yönetimi için bir geçiş dönemi önerir. Yoksulluk ve toplumsal adalet sorunları ise ekolojik krizin parçası olarak görülür.

Bu çalışmada, mevcut toplumsal hareketler literatürünün ötesinde ve toplumsal ekolojinin yaklaşımı temel alınarak Çevrecilik Analiz Tablosu geliştirilmiştir. Toplumsal ekoloji dahil tüm çevreci yaklaşımları içeren bir tablo oluşturulması amacıyla O’Riordan’ın teknomerkeçilik-çevremerkeçilik ve Pepper’ın beşli çevreci politik düşünce sınıflandırması temel alınmıştır. Sonuçta, tablo toplumsal ekoloji perspektifine dayalı ve altı temel yaklaşımı içeren bir analitik araç olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlar örgütlenme, çevre/doğa algısı, ekonomi-politika ve etkinlikler değişkenlerine göre tabloya yerleştirilmiştir. Bu çerçevede herhangi bir çevre etkinliği tablodan analiz edilebilir. Örneğin bir doğa koruma projesi profesyonel bir çevre derneği, vahşi yaşam ağırlıklı bir doğa anlayışı, mevcut sisteme entegrasyon ve projecilik özellikleri üzerinden değerlendirilebilir.

İdeal tiplerden oluşan Çevrecilik Analiz Tablosu sadece HES karşıtı etkinliklere değil tüm çevreci etkinlikleri analiz edebilir. Analitik bir model olma vasfıyla denenmeye, geliştirilmeye ve metodolojik testlere açıktır. Özgünlüğü ise toplumsal ekolojinin referans modeli alınarak tüm çevreci yaklaşım ve etkinliklerin birlikte değerlendirilmesidir.

Tablo 1: Çevrecilik Analiz Tablosu

	Geleneksel-Muhafazalar	Liberal-Piyasa	Liberal-Refah	Demokratik-Sosyalist	Devrimci-Sosyalist	Toplumsal Ekoloji
ÇEVRE/DOĞA						
Sorun nedir?	Doğanın yıkımı	Çevre sorunları, ancak nüfus ve teknoloji değil	Çevre sorunları, ancak nüfus ve teknoloji değil	Çevre sorunları, ancak nüfus ve teknoloji değil	Çevre sorunları, ancak nüfus ve teknoloji değil	Ekolojik kriz, toplum içi tahakkümlerden kaynaklanan doğaya tahakküm
Çevre/Doğa ne ifade eder?	Toplumun uyması gereken hiyerarşik düzen	Doğal kaynak, manzara, biyoçeşitlilik	Doğal kaynak, manzara, biyoçeşitlilik	Doğal kaynak, manzara, biyoçeşitlilik	Doğal kaynak, hakim olunması gereken doğa	Toplumun ikinci doğa olarak parçası olduğu, özgürlüğe, farklılığa ve öznelliğe evrilen kümülatif bir birikim.
GELİŞME, BİLİM & TEKNOLOJİ						

Ekonomik Düzen	Endüstri karşıtlığı, özel mülkiyet	Kapitalizm, serbest piyasa	Devlet kontrolünde, planlı serbest piyasa	Sıkı kontrol altında karma ekonomi	Kapitalizmin reddi ve sosyalizm	Mahalli belediye düzeninde yerel ekonomi
Bilim & Teknoloji	Endüstri karşıtlığı	Bilim ve teknolojiye güven	Bilim ve teknolojiye güven	Bilim ve teknolojiye güven	Bilim ve teknolojiye güven	Bilim ve teknoloji ancak özgür bir toplumda ekolojik olabilir, tahakkümcü bir toplumda ise yıkıcıdır
POLİTİKA						
Çözüm	Hiyerarşik toplum yapısının devamı	Liberal demokrasi ve serbest piyasa, özel girişimcilik	Parlamentar demokrasi, merkezi planlama ve sıkı uygulamalar	Parlamentar demokrasi, işçi sendikaları ve yerel demokrasi	Devlet ve parlamento yerine işçi yönetimi	Yerelde doğrudan demokrasi
Politik Özne	Özel mülk sahibi ve aile üyesi	Tüketici, girişimci, ülke vatandaşı	Siyasi partiler, tüketiciler, ülke vatandaşı	Siyasi partiler ve sendikalar	Ortak politik eylem, emek ve sendikalar	Mahalletaşlar
ETKİNLİKLER						
Çevreci Eylem	Hukuk mücadelesi	STK lobiciliği, tüketici kampanyaları, hukuk mücadelesi	STK lobiciliği ve protestoları, tüketici kampanyaları, oy verme, yargı mücadelesi	STK protestoları, oy verme, sendika eylemleri, hukuk mücadelesi	Sendika eylemleri ve protestolar	Yerelde mahalletaş etkinlikleri ve doğrudan demokrasi uygulamaları

3. Metodoloji

Bu çalışma yüzeyde görünenin altında gizlenen gerçekliği göstermeye ve toplumsal değişimi hedefleyen Eleştirel Sosyal Bilim yaklaşımı (Neuman, 2010: 140-152) çerçevesindedir. Buna göre, liberal çevreci söylemin doğanın ve toplumun sömürülmesini gizlediği göstermek ve çevreciliğin ötesinde doğacı bir çözüm potansiyelinin değerlendirilmesi planlanmıştır. Zira, HES karşıtı yerel hareketi geleneksel ve yaygın çevreciliğin dışındadır ve ona meydan okumaktadır.

Literatür tarama sürecinde HES karşıtı hareket ile ilgili internet sayfaları, iletişim grupları ve yayınlar iki sene boyunca takip edilip öne çıkan aktörler ve alanlara odaklanılmıştır. Buna göre ülke sathına yayılan HES karşıtı eylemleri yerinde araştırabilme için Karadeniz Bölgesi seçilmiştir, zira HES karşıtı eylemler bu bölgede yoğunlaşmıştır. Araştırmada hareketi yansıtan ancak farklılıkları da olan üç alan seçilmiştir: Artvin'de yerel çevreci *dernek*, Sakarya-Düzce arasındaki *birlik* ve Trabzon -Rize-Artvin'i de içine alan Doğu Karadeniz Kıyısı boyunca kurulan *platformlar*. 2011 yılı içinde üç alanda toplam yirmi yedi yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Alan çalışmasında bir ideal tip denemesi olan Çevrecilik Analiz Tablosu yarı-yapılandırılmış görüşmelerde kullanılmıştır.

4. Bulgular

Artvin, ülkenin diğer il merkezleriyle karşılaştırıldığında oldukça küçük bir yere yayılmıştır ve nüfusu da azdır (34.626)³. Artvinliye göre çevre uzakta değildir, zira şehir Çoruh nehrinin kenarında sarp bir dağ üzerinde eğimli bir alana kurulmuştur. Diğer il merkezlerinin çoğundan farklı olarak oldukça yeşildir, bulut seviyesindedir ve doğadan kopmamıştır. Yeşil Artvin Derneği HES karşıtı hareket içindeki diğer örgütlenmelerin çoğunluğu gibi HES'lere bir tepki olarak ortaya çıkmamıştır, aksine öncesinde kurulmuştur. 1997 yılında derneğin kurulmasında, Artvin'de açılması planlanan madene tepkinin örgütlenme ihtiyacı rol oynamıştır⁴. 2013'te tekrar gündeme gelen madenin açılmasına karşı dernek dört yıldır yoğun biçimde etkinlikler ve kampanya yürütmektedir. Dernek HES karşıtı örgütlenmelerin çoğundan farklı olarak HES öncesinde ve sonrasında da etkindir. Ayrıca, HES dışındaki çevre konularıyla ilgili çalışmaktadır. Bu

³ <http://www.artvin.org.tr/tuik-artvin-nufusunu-acikladi/> (14.07.2017).

⁴ <http://yesilartvindernegi.org/mucadele-tarihimizden/> (14.07.2017).

farklılık derneğın üye profilinden ve konumundan kaynaklanmaktadır. Araştırmadaki diğeri iki örgütsel yapı olan birlik ve platformdan farklı olarak üyeleri doğrudan HES'ten etkilenen alanda yaşamamaktadırlar. Artvin halkının önde gelenlerinin (esnaf, avukat, memur, öğretim üyeleri vd.) örgütlü bir sivil oluşumu olan dernek, diğeri alanlardan farklı olarak sivil haklarını kullanan şehir aydınlarından oluşmaktadır. Derneğe göre çevre ve biyoçeşitlilik korunması gereken bir kamusal değerdir. Çevre sorunları toplumsal adalet meselesi değildir ve toplumdaki tahakküm ilişkileriyle doğrudan bağlantısı yoktur. Bu noktada dernek, Çevrecilik Analiz Tablosu içinde *liberal-refah* çevreciliğine yakın durmaktadırlar. Çevre sorunlarının çözümünde bilim ve teknolojinin faydalı olacağı belirtilmektedir. Ancak, bilim ve teknolojinin içeriğini ve toplumsal adalet ile ilişkisini sorgulamamaktadırlar. Ne derin ekoloji ne de toplumsal ekolojinin teknoloji eleştirisine yakındırlar. Teknolojinin gelişmesinin çevre sorunlarının çözümündeki katkısı, derneği *liberal-refah* çevreciliğe yine yakınlaştırmaktadır.

Dernek yapısı, HES karşıtlığında öne çıkan yatay ve geçici örgütlenmelerden farklıdır. Ancak dernek, ulusal çevreci sivil toplum kuruluşları gibi hiyerarşik değildir. Bunda profesyonelleşmeyi gönüllülüğe bağlı kalmasının ve projecilikten kaçınmasının etkisi büyüktür. Artvin il merkezine yakın alanlarda yerel halkın çevre mücadelesinde etkin destek verilmektedir. Ayrıca mevcut siyasi partiler ile yapılara güvensizlik belirgindir, dahası harekete siyasi partilerin hâkim olmasına karşı çıkmaktadır. Yine de, sorunların çözümünde merkezi planlamanın ve sıkı devlet düzenlemelerinin etkin uygulanması talebi öne çıkmaktadır. Bu durum Çevrecilik Analiz Tablosu'nda *liberal-refah* çevreciliğinin devlet ağırlıklı yorumuna uygundur. Ulusal ve uluslararası çevre kuruluşlarına devlet ve sermaye ile işbirliği yapmaları nedeniyle duyulan tepki diğeri HES karşıtı alanlarda olduğu gibi yoğundur. *Liberal-piyasa* çevrecilik tipine uyum gösteren profesyonel ve merkezi çevreci örgütlere eleştiri, derneği *liberal-refah* çevreciliğine yakınlaştırmaktadır. Düzenlenen etkinliklerde ise *liberal-refah* çevreciliğine uygun olarak yasal mücadele öne çıkmaktadır; maden ve HES davaları buna örnek gösterilebilir. Devletin gerekli düzenlemeleri uygulamamasının karşısında öncelikle yargı yoluyla düzeltilmesi yoluna gidilmektedir. Bunun yanı sıra *liberal-piyasa* çevreciliğine uygun bir biçimde protestolar, toplantılar ve basın duyuruları yapılmaktadır. Ayrıca, bilgilendirme toplantıları daha bilinçli bir yurttaşlık oluşturma hedefi ile *liberal-refah* çevreciliğinin katılımcı yanını göstermektedir. Araştırmanın diğeri iki alanına göre dernek, *liberal-refah* çevreciliği özelliklerine daha yakındır.

Aksu Deresi Koruma Birliği Sakarya ve Düzce il sınırları kesişiminde, vadi boyunca uzanan köylerin temsilcilerinin oluşturduğu HES karşıtı bir örgütlenmedir. Vadiyi yaşadıkları yer ve doğayı da aslen doğal kaynak olarak görmektedirler. Vadiye hayat veren derenin HES nedeniyle kuruması köylerdeki yaşamı olumsuz etkileyecektir. Genel olarak kendi vadilerindeki HES'e karşı çıkmaktadırlar, diğeri HES alanları öncelikli değildir ve mücadeleleri aslen kendi alanlarıyla ilgilidir. Birliğe göre çevre sorunlarının çözümünde bilim, teknoloji, merkezi planlama ve düzenlemeler etkili olabilir. Bu çerçevede birlik, *liberal-refah* çevreciliğine uygun gözükmektedir. Çevre koruma etkinliklerinde yasal mücadele önceliklidir⁵. Mücadelenin başlarında ilgili bakan ve milletvekilleri ile görüşmeler yapılmıştır. Sonrasında birlik kamuya yönelik etkinliklere yönelmiştir ve bir internet sitesi kurmuştur. Dilekçe toplanmış ve çeşitli medya etkinlikleri ile bilgilendirme toplantıları yapılmıştır. Genelde muhafazakâr bir bölge olan vadide kamu yetkilileriyle görüşmelerinden sonuç alamayınca, çoğu vadi sakini hayatlarında ilk kez protesto, basın bildirisi ve benzeri etkinliklere katılmışlardır. Bir çevre sorunu olan HES, vadideki yaşamı tehdit etmeye başlayınca muhafazakâr politik araçlar yetersiz kalmış ve birlik üyeleri doğrudan eyleme yönelmişlerdir. Buraya kadar birlik, Çevrecilik Analiz Tablosu içinde *liberal-refah* çevreciliğinin özelliklerini göstermektedir. Muhafazakâr politik hayatın pasif yurttaşlarının mevcut araçları yeterli görmeyip yatay, geçici ve vadideki herkesin katılabildiği bir örgütlenmeye gitmesi dikkat çekicidir. Vadideki köyler farklı etnik gruplara göre dağılmıştır, ancak HES karşıtı süreç içinde farklı köyler arasında ilişkiler artmış ve ortak toplantılar birlikteliği sağlamıştır. Aşağıdan yukarı örgütlenme ve doğrudan yurttaş katılımı *liberal-refah* çevreciliğinin ötesinde toplumsal ekolojinin önerisine yakındır. Ancak birliğin çalışmaları dere konusunun ötesine geçememektedir; eğitim, sağlık ve diğeri konularda vadi köylerinin karar alma süreçlerine katılım talebi yoktur. Birliğin karar alma sürecine yönenin insanları katılabilmektedir. Ancak HES konusunun çözülmesinden sonraki süreçte birliğin akıbeti belirsiz kalmaktadır. Yine de birlik, dernek ile karşılaştırıldığında *liberal-refah* çevreciliğinden toplumsal ekolojinin önerisine daha yakın durmaktadır. Zira, yöre halkının doğrudan katılımı, yatay örgütlenme ve karar alma süreçlerine katılım talepleri önemlidir.

Derelerin Kardeşliği Platformu, tüm Doğu Karadeniz kıyısında vadilerde yerel halkın örgütlendiği yatay yapılardır. Diğeri HES karşıtı gruplar içinde yerel ölçek, diğeri vadilerle yardımlaşma ve bölgesel

⁵ <http://www.dailymotion.com/video/xernj0> (14.07.2017).

örgütlenme açısından toplumsal ekoloji önerisine daha yakın durmaktadır. Platformlar, dernek yapısına göre yatay, her yurttaşın katılabildiği, geçici ve demokratik yapılanmalardır. Platformlarda kurumsal yapı amaca hizmet ederken dernek yapısında, özellikle ulusal örneklerde yapıyı yürütebilmek çevreci amaçların önüne geçebilmektedir. Platformlar düzenli olarak ya da ihtiyaç halinde toplanmaktadırlar. Araştırmada Trabzon, Artvin ve Rize il sınırları arasındaki platform üyeleri ile görüşülmüştür.

Platformların çevre-doğa yaklaşımında çevre sorunları konusu öne çıkmaktadır, ancak ekolojik bir kriz algısı görülmemektedir. *Liberal-refah* çevreciliğine uygun bu durum vadilerin "yaşam alanı" olarak tanımlanmasıyla değişmektedir. Vadiler çevre, doğa, nehir, tarım alanı ve diğer tanımların ötesinde insanların yaşadıkları yerlerdir. Doğa insanların ötekisi değil, yaşamlarını paylaştıkları mekânlardır. HES inşaatları sadece dereye, tarım alanlarına değil yaşamlarına da yönelik bir tehdit olarak görülmektedir. Bu çerçevede platformlar toplumsal ekolojiye yakın durmaktadırlar. Ulusal sivil çevreci kurumların şirketlerle yakın ilişkileri alanda yoğun tepki görmektedir. Platformlar diğer iki araştırma alanına benzer şekilde bilim ve teknolojinin baraj sorununu çözebileceğini düşünmektedir. *Liberal-refah* ve *demokratik-sosyalist* çevreciliğe uygun olarak ekonominin büyümesi sonucunda hem refahın paylaşılacağı hem de doğanın korunabileceği düşünülmektedir. Ancak, ekonomik düzenin eleştirilmesi ve ekonominin yerelleşmesi talebi toplumsal ekolojiye yakındır.

Gerçekleştirilen çevreci etkinlikler içinde dava açarak yürütülen yasal mücadele diğer alanlarda olduğu gibi önemlidir. Ayrıca, katılıma yönelik olarak bilgilendirme ve platform toplantıları da düzenlenmektedir. Politika alanında ise mevcut siyasi partiler içinden çözüm aranmaktadır, ancak parlamenter sisteme güvensizlik karar alma süreçlerine katılım talebini ortaya çıkarmaktadır. Aşağıdan yukarıya, yerelde ve geçici örgütlenme ile bölgesel yapı nedeniyle platformlar, toplumsal ekoloji önerisine dernek ve birlik örneklerinden daha yakın durmaktadır. Her vadedeki platformun mücadelesi ayrıdır, aynı zamanda diğer platforma alanlardan destek de görmektedir. Platform meclisi yılda iki kez tüm alanların katılımıyla toplanmaktadır. Çevre sorunları platformlar için HES konusuyla sınırlıdır ancak bunun dışındaki toplumsal konulara dâhil olma talebi diğer iki araştırma alanına göre daha fazladır. Bölgesel yapının devamlılığı, HES konusunun ötesinde alandaki diğer çevre sorunlarına ve sonra toplumsal sorunlara yönelik kararlarda yurttaş katılımını talep edilmesi platformları, toplumsal ekolojiye yaklaştırmaktadır.

DEĞERLENDİRME

Çalışma çerçevesinde mevcut çevreci sınıflandırmalar toplumsal ekoloji çerçevesinde geliştirilerek Çevrecilik Analiz Tablosu hazırlanmıştır. Tablo, çevreci etkinlikleri analiz etmek amacıyla düzenlenmiş ve geliştirilmeye açık bir ideal tiptir.

Çalışma kapsamında, HES karşıtı yerel hareketlerin analizinde üç nokta öne çıkmıştır. Birincisi, HES karşıtı hareket geleneksel merkezi, hiyerarşik, profesyonelleşen ve kentli çevre çevrecilikten farklı olarak yerel, yatay ve gönüllü örgütlenme özelliği göstermektedir. İkinci olarak, yerel hareket geleneksel siyasi yöntem ve aktörlerin ötesinde doğrudan yurttaş katılımına yönelik bir talebi ortaya çıkarmaktadır. Son olarak, yerelde su sorunu çevre alanının dışında bir topluluk meselesine yeteri kadar dönüşmemiştir ancak "yaşam savunusu" niteliğini kazanmıştır. Bu üç husustaki gelişmeler, HES karşıtı yerel hareketin çevrecilikten doğaçlığa dönüşüm potansiyelini göstermektedir.

Alan çalışmasında yöntemsel çoğulculuk açısından, yarı-yapılandırılmış görüşmelerin yanı sıra anket ve katılımcı gözlemin de uygulanması yerinde olacaktır. Türkiye'de yerel çevreci hareketin analizi kapsamında, Karadeniz Bölgesi dışındaki HES karşıtı hareketin analizini nükleer ve termik santral karşıtı etkinliklere dair çalışmalar (Arsel ve arkadaşları, 2015) tamamlamaktadır. Ülkede çevreci hareketin bütününe dair bir analiz için de yerel hareketlerin karşı çıktığı merkezi, geleneksel, profesyonel ve lobici ulusal çevreci örgütler ve şirketlere dayanan profesyonel ve liberal çevreciliğin analizi (Paker ve arkadaşları, 2013) önemlidir.

KAYNAKÇA

- ADAMAN, Fikret - AKBULUT, Bengi - ARSEL, Murat (2015). "Türkiye'de Kalkınmacılığı Yeniden Okumak: HES'ler ve Dönüşen Devlet-Toplum-Doğa İlişkileri". Ed. AKSU, Cemil - ERENSÜ, Sinan - EVREN, Erdem. *Sudan Sebepler, Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler*, İstanbul: İletişim.
- AKSOY, Abdülkadir (2013). *HES Projeleri Bağlamında Türkiye'de Toplumsal Hareketlerin Kamu Politikalarına Etkisi: Aksu Deresi ve Çevre Koruma Birliği Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARI, Melek (2013). *Impact of Environmental Movements on Energy Policy-Making Process in Turkey: Case Studies of Loç Movement and Anti-Nuclear Movement*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARSEL, Murat - AKBULUT, Bengi - ADAMAN, Fikret (2015), "Environmentalism of the Malcontent: Anatomy of an Anti-Coal Power Plant Struggle in Turkey", *The Journal of Peasant Studies*, S. 42 (2), ss. 371-395.
- BARBER, Benjamin (1995). *Güçlü Demokrasi: Yeni bir Çağ için Katılımcı Siyaset*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BIEHL, Janet (1998). *The Politics of Social Ecology: Libertarian Municipalism*, Montréal: Black Rose.
- BOOKCHIN, Murray (1990). "Recovering Evolution: A Reply to Eckersley and Fox", *Environmental Ethics*, S. 12, ss. 253-274.

- BOOKCHIN, Murray (1991). *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BOOKCHIN, Murray (1994). *Özgürlüğün Ekolojisi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BOOKCHIN, Murray (1996a). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BOOKCHIN, Murray (1996b). *Toplumun Yeniden Kurulması*, İstanbul: Metis.
- BOOKCHIN, Murray (1999). *Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- DÖNMEZ, Emre (2013). *Political Ecology of Small Hydraulic Power Plant Constructions in the Province of Rize*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Çevre Bilimleri Enstitüsü.
- HAMSİCİ, Mahmut (2010). *Dereler ve İşyanlar*, İstanbul: Nota Bene.
- HARVEY, David (2013). *Asi Şehirler – Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru*, İstanbul: Metis.
- HAY, Peter (2002). *Main Currents in Western Environmental Thought*, Bloomington, IN: Indiana University Press.
- HEYWOOD, Andrew (2007). *Political Ideologies: An Introduction*, New York: Palgrave Macmillan.
- KADIRBEYOĞLU, Zeynep (2010). “Yerel Direniş ve Değişim: Bergama Örneği”. Ed. DEĞİRMENCİ, Emet, *Kadınlar Ekolojik Dönüşümde*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- LEFEBVRE, Henri (2014). *Mekânın Üretimi*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- LIGHT, Andrew (1998). *Social Ecology After Bookchin*, New York: Guilford Press.
- MCADAM, Doug – MCCARTHY, John D. – ZALD, Mayer N. (1996). (Ed.) *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures and Cultural Framings*, Cambridge: Cambridge University Press.
- MORRIS, Brian (2012). *Pioneers of Ecological Humanism*, Sussex: Book Guild Publishing.
- MOUFFE, Chantal (1992). “Democratic Citizenship and Political Community”. Ed. MOUFFE, Chantal, *Dimensions of Radical Democracy*, Londra: Verso.
- NEUMAN, W. Lawrence (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, İstanbul: Yayınodası.
- PAKER, Hande – ADAMAN, Fikret – KADIRBEYOĞLU, Zeynep – ÖZKAYNAK, Begüm (2013). “Environmental Organizations in Turkey: Engaging the State and Capital”, *Environmental Politics*, S. 22(5), ss. 760-778.
- PEPPER, David (1995). *Eco-Socialism: From Deep Ecology to Social Justice*, New York: Routledge.
- STAGGENBORG, Suzanne. (2012). *Social Movements*, Ontario: Oxford University Press.
- ŞENDENİZ, Özlem (2012). *Toplumsal Hareketler Repertuarının Dönüşümü: Fındıklı HES Muhalefeti Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TIKANSAK, Osman (2012). *A Field Research on the Perceptions of Environmentalism in the Local Anti Small Hydropower Stations Resistance in Turkey: The case of Fındıklı and Şavşat Regions*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.